

Perlekedő levél egy mozinézőhöz

az egzotikumról és a művészi ízlésről

Kedves uram!

Az elmúlt hetek során kétszer találkoztam Önnel moziban. Az első alkalommal pontosan elélem, másodsor éppen mellém sodorta a véletlen; így hát (ne vegye zokon) akaratlanul is bepillantottam az Ön — számomra igen távoli — ízlésvilágába. Ennek az ízlésnek az enyémtől való pusztán különbözősége természetesen még nem sarkallt volna e nyílt levél megírására. Csakhogy az Ön reagálásában veszedelmes gyanútlanságot fedeztem fel, ennél fogva kötelességemnek tartom, hogy Önt — higgye el, a lehető legjobb indulattal — figyelmeztessem saját érdekeire.

Első találkozásunk színhelye a Kossuth Mozi volt. A »Tájfun Nagaszaki felett« című filmet láttuk, s Ön több ízben is elragadtatottan felkiáltott, mindannyiszor olyan jelenetek közben, amelyek során valamilyen egzotikus érdekesség tekintett a vászonról reánk. Emlékszem: a tünneményes japánkert megpillantásakor a »De gyönyörű!« sóhaja hagyta el ajkát. A báb-színházi jelenetnél ezt súgta partnerének: »Roppant érdekes!« A tájfun erre a felkiáltásra bírta: »Grandiózus!« Kifelé menet pedig az Ön lelkes magyarázatát kényszerültem végighallgatni arról, miszerint a film kitűnő, s hogy mily sajnálatosan

kevés látványos, egzotikus filmet lehet manapság mozijainkban látni.

Megvallom: nekem a »Tájfun Nagaszaki felett« egyáltalán nem tetszett. Fogózzék meg, uram: unatkoztam. Mégpedig azért unatkoztam, mert mindenfajta szerelmi háromszög a könyökön jön ki, ha e háromszöget az alkotók nem csupán eszközül használják valamely igazság érzékeltetésére. A »Tájfun Nagaszaki felett« esetében semmiféle mélyebb igazságról nincs szó, még akkor sem, ha a film készítői Kipling sokat sejtető mondatát biggyesztették mottóul a film elé: »A Nyugat, az Nyugat; a Kelet, az Kelet.« Ez a kipling-i mondat korántsem mentes a gyarmatosítók szemléletétől; még jó, hogy a film függetleníti magát mottójától, s épp az ellenkezőjét mondja: francia férfi is beleszerethet japán nőbe. Nem mintha ez meg nem volna bődületes közhely; mert hiszen ki nem tudta ezt a film nélkül is? Másról van tehát szó: arról, hogy a film készítői egy meglehetősen banális szerelmi téma plusz egy látványos tájfun plusz egy jó adag távol-keleti egzotikum koktéliját nem csekély kommersz-siker reményében rázták össze. Ezért viszik el Jean Marais-t és a filmtől függetlenül remek Danielle Darrieux-t a báb-

színházba, a lámakolostorba, a japánkertbe, ezért viszik el őket magába Japánba. Ön pedig nem veszi észre a kárpóztatás mögött a csalást, és el van bűvölve a látványosságtól meg az egzotikumtól.

Kedves uram! Lehet, hogy megdöbben attól, amit mondok, de csak döbbenjen is meg: az egzotikum — minden egzotikum! — szemfényvesztés, mákony, a kisember ráserdése. Lényege ez: mi Nyugat-Európában bizony nem élünk fényesen, de vannak csodaszigetek, ahol még romlatlan az ember, gazdag a föld és boldog az élet. Ez a hazyug, reakció, civilizáció- és fejlődés-ellenes mentalitás — »Az utolsó paradicsom«-ok szülőanyja — rózsaszínű ábrándképek festegetésével igyekszik szerepet találni a nyugati tömegek növekvő elkeseredésének levezetésére. Meglehet, Ön is mosolyogna, ha valaki úgy beszélne hazánkról, mint a nyereg alatt puhított romantika délibábos rózsaságáról (bár hisz a mi filmjeink közül is az effajta egzotikumra építő »Gábor diák«, meg »Fekete szem éjszakája« tetszik Önnek; sokkal inkább, mint mondjuk a »Talpalatnyi föld« vagy a »Hannibál tanár úr«), de már teszem Kubáról vagy Hawairól szívesen elhiszi az örök édeni boldogság stílizált maszlagát. Kuba és Hawaii messze van; Kuba

és Hawai már egzotikum,

Az egzotikumnak e félrevezető szerepét meggyőzően ábrázolja az »Özönvíz előtt« című film, amelyet Ön bizonyára látott, de amelynek mélyebb mondani- valóját feltehetően nem értette meg. Dehát Ön a »Rákhalszok« című japán filmet is látta (Ön maga említette ezt part- merének a moziból kife- lé menet), s ez kevésbé tetszett a »Tájfun Na- gaszaki felett«-nél, pe- dig ez is Japánt mutat- ta be. Igen ám, csakú- hogy a »Rákhalszok« Japánja másik Japán: az igazi. Tény és való, abban Ön nemigen lát- hatott pompázatos ker- teket, de ezeket a kerte- ket a keze munkájából élő japán nép sem igen láthatja. Tudom, Ön nem nézi szívesen nyom- morgó emberek fizikai és morális gyöttrődését; Ön »szórakozni« akar. Hanem ez a kritikátlan szórakozásvágy azt eredményezi, hogy Ön örömmel veszi, ha be- csapják, ez pedig any- nyit tesz, hogy lemond önmagáról, le szellemi méltóságáról, s álomvil- lágba menekül; márpe- dig álomvilágból csö- mör az ébredés.

Én — megvallom — sokat bosszankodtam annakidején az indiaiak sok tekintetben haladó, de bizonyos kommersz- szempontokról letenni nem tudó filmalkotásán, a »Csavargó«-n. Eskü- dni mernék rá, hogy Ön- nek ez a film is tetszett. Mégpedig nyilván nem az indiai nők egyenjogú- sításának és a kizsák- mányolók felelősségé- nek a film végén hite-lesen ábrázolt proble-

matikája miatt, hanem a meglehetősen szervet- lenül belekevert egzoti- cum-adagok következté- ben. Önnek — ahogyan ízlését megismertem — bizonyára a csavargó születésének misztikus és már-már grand-gui- gnol előzményei ragad- ták meg a képzeletét, to- vábbá az álom-jelenet, az oda belegyömöszölt látványos, ám stilszerű- len revüvel. Önnek pon- tosan azok a mozzana- tok tetszenek egy-egy filmben, ahol az alko- tók a vásárló-piacra sandítva, engedménye- ket tesznek tulajdon igényességüknek. Per- sze a »Csavargó« még mindig sokkal inkább festette elénk India va- lóságos életét, mint te- szem az »Árvíz Indiá- ban«, amely Önt aligha- nem extázisba hozta an- nakidején, nem utolsó sorban a látványos föld- rengés és az impozáns árvíz miatt.

Arról nem is beszél- lek, hogy Ön az egzoti- kumtól elfogadja a ham- is csodasziget-ideoló- giát (saját maga mon- dta már kint, a mozi előtt, mennyire sietett megnézni az előzetes je- lentés nyomán a »Mexi- kói szerenád«-ot), de at- tól a világtól, amely csakugyan megszaba- dult a tőkésék uralmá- tól, idegenkedik. A ra- gyogó Maxim-filmeket (»És felkel a nap«, »Vi- borgi városrészt«) alkal- masint meg sem nézte, az »Utolsó éjszaká«-ról tán nem is hallott, a »Kronstadti tengeré- szek« képei előtt bizo- nyára idegesen legyin- tett, hogy eh, ez is csak valami propaganda-do- log lesz. A »Szállnak a darvak« után — kivált

a film nemzetközi dia- dala miatt — ez az ide- genkedés csökkent, de korántsem múlt ki.

Hogy túlon túl lesújtó véleményvel vagyok Önről? Lehet; ha így van, bocsásson meg. De talán megengedi, hogy még második találkozá- sunkat is emlékezetébe idézzem. Ez a Filmmű- zeumban történt, a »Végzet« című filmnél. A legmegrendítőbb jele- net közepén jartunk. Melchior, az öregedő ze- neszerző (Harry Baur), akitől eltáncolják fiatal feleségét, kétségbeesé- sében afféle legényes vetélkedő-táncba kezd. Az öreg test egyetlen csetlik-botlik, csak a tetszeni, a megkapasz- kodni vágyó lélek gör- csös erőfeszítései lökik odább. Dráma pereg előttünk; dráma, mely pillanatokon belül tra- gédiává érik. S Ön ekkor — alig hittem a fül- lemnek — felnevetett. Jóízűen, hangosan kacag- gott az ügyefogyottan dülöngélő színészen. Mert Ön mindig csupán a látványt képes érzé- kelni; a mögötte megbú- vó lényeket nem. Ezért ül fel az egzotikumnak, a pompás külsőségek- nek, ezért zokog a zen- timentális sziruppal nyakonöntött jelenete- ken, s ezért nevet az igazi tragédiák láttán. Ön olimposzi magasok- ból mond megfellebbez- hetetlen ítéletet filmek- ről, de közben nem érett meg a művészi igazságok befogadására. Talán most, hogy felhí- vtam mindenre a figyel- mét, bizalmatlanabb lesz a giccse szemben, s alázatosabb lesz, mint műélvező.

Gondolkozzék.

TIMÁR GYÖRGY